Il-Post tan-Nar jagħlaq Ħamsin Sena

Neil Zammit

Din is-sena jaħbat għeluq il-ħamsin sena mit-tberik tal-post tan-nar preżenti. Għaldaqstant, se nisiltu siltiet mid-dokumentarju li s-Soċjetà L-Unjoni nehdiet fl-2011 dwar il-Piroteknika f'Ħal Luqa. Dan biex ma tintesa' qatt il-ħidma li wettqu l-membri tas-Soċjetà tagħna b'risq il-manifattura tan-nar għall-festa ta' Sant'Andrija Appostlu.

Sfond storiku

Fis-snin ta' wara t-tieni gwerra, il-manifattura tan-nar f'Ħal Luqa kienet waħda attiva ħafna. Biżżejjed insemmu l-fatt illi f'dawk iż-żminijiet is-Soċjetà *L'Unione* kellha numru sabiħ ta' membri fi ħdanha li kienu jaħdmu n-nar tal-art u xi *murtali* żgħar għall-festi ta' Sant'Andrija u tal-Madonna taċ-Ċintura. Peress li l-festa taċ-Ċintura kienet tiġi ċċelebrata fis-sajf, u għalhekk it-temp kien jippermetti ġmielu, id-dilettanti kienu jħejju ħarqa nar tal-art kbira fil-pjazza. Tajjeb ngħidu wkoll li f'dawk iż-żminijiet, Ħal Luqa u s-Soċjetà *L'Unione* kienu magħrufa sew għan-nar tal-art u l-*katina* li kienet ilha ssir għal numru ta' snin.

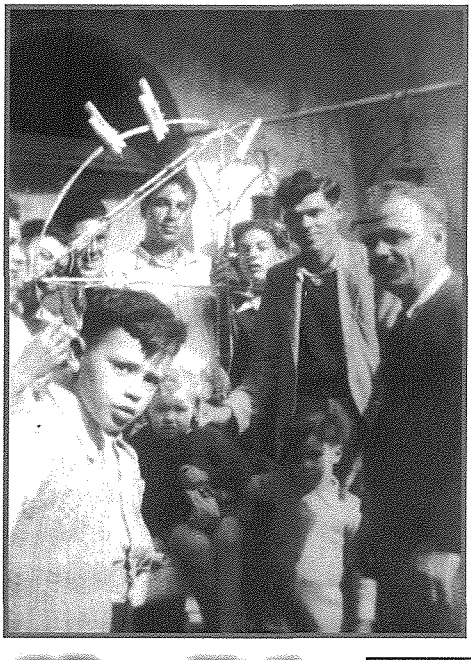

Minn tal-bidu li kienu jesperimentaw f'dan il-qasam tal-piroteknika kien hemm l-aħwa Salvu, Pawlu, Mose u Indri Camilleri magħrufa bħala *tal-ħaddied*. In-nar kien jinħadem fl-irziezet jew f'xi remissa 'l barra mill-qalba tar-raħal bħalma kellu Salvu l-*ħaddied*. Wara ġurnata xogħol fit-tarzna, arah sejjer id-dar u jkompli l-ħidma tiegħu kemm bħala ħaddied kif ukoll f'xi biċċa nar tal-art għall-festa. Barra minn hekk ġieli ħadem ukoll xi *murtali* żgħar ġewwa daru stess u kien jippustjahom taħt is-sodda bil-klieb reqdin maġenbhom! Salvu Camilleri kien ukoll jikkarga l-*maskli* li kienu jinħarqu l-aktar fuq iz-zuntier tal-knisja waqt il-ħruġ tal-proċessjoni ta' Sant'Andrija u fis-solennità ta' *Corpus Domini*. Dawn kienu jinħarqu billi jferrex il-porvli fl-art minn

masklu għall-ieħor u mbagħad jaħraq minn banda waħda biex b'hekk il-*maskli* jieħdu wieħed wara l-ieħor.

Mose Camilleri, missier Ċensinu, kien attiv ukoll fil-manifattura tan-nar tal-art. Għal numru ta' snin kien jieħu ħsieb it-*tapit* li kien jintrama u jinħaraq taħt iz-zuntier tal-knisja parrokkjali fil-festa taċ-Ċintura. Indri Camilleri, hu Mose, kien jaħdem l-aktar sufarelli kbar b'fetħa żgħira tal-kulur li kienu jinħarqu minn fuq il-bejt tal-każin. Kienet issir ukoll il-*fekkruna* - raddiena armata fuq seffut li kienet tiftaħ fl-ajru b'funtani tal-kulur.

Mill-banda l-oħra, Pawlu Camilleri kien l-aktar involut fit-taħlit. Fil-fatt, minn età żgħira Ċensinu Camilleri kien ikun ta' spiss ma' zijuh Pawlu biex isegwi dak li kien qed jagħmel. Tajjeb insemmu li t-taħlit li kien jagħmel Pawlu kien mill-aqwa u f'Malta ftit li xejn kien jidher bħalu f'dawk iż-żminijiet. Tant hu hekk illi l-*funtana l-ħamra*, il-*funtana l-blu* u dik *safra tal-brillant* li rnexxielu jagħmel Pawlu *tal-ħaddied* kienu dehru għall-ewwel darba f'Ħal Luqa lejn l-aħħar tas-snin erbgħin.

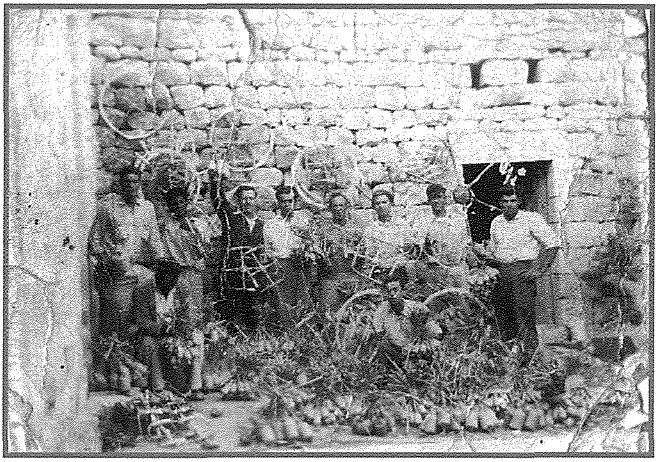

Soċi tal-każin li għadhom mimlija bil-għomor jirrakkuntaw li f'dik il-ħabra, ta' tfal li kienu, kienu jmorru jiġbru l-ġelatina minn ġo l-għelieqi biex jagħmlu xi *murtal* għall-festa. Wara l-gwerra bdew jiltaqgħu aktar gruppi żgħar ta' dilettanti li kienu jaħdmu n-nar ġo xi razzett ta' Toninu Camilleri (*tas-salv*), f'*tal-miċċieri f'Garnaw*, fid-dwejra *tal-ħawsla*, fir-razzett *ta' ġona* u fl-inħawi *tal-isqof* biswit iċ-ċimiterju tar-raħal. Ma naqasx ukoll li jinħadem xi nar anke fil-bitħa u s-sala l-kbira tal-każin, speċjlament xogħol marbut man-nar tal-art (jew il-*ġiġġifogu*). Membri anzjani tas-soċjetà jsostnu li minkejja li l-mekkaniżmu fil-logħob tan-nar tal-art dam xi ftit ma daħal ġewwa Ħal Luqa, il-*gassijiet* u l-*funtani* li kienu jintużaw f'dawk iż-żminijiet kienu uniċi u tal-iprem kwalità. Popolari wkoll kienet il-*musketterija*, li kienet tinħaraq minn fuq il-bejt tal-każin f'waqtiet differenti tal-festa, bħal ngħidu aħna waqt it-Transulazzjoni ta' Sant'Andrija jew meta l-vara ta' Sant'Andrija jew dik taċ-Ċintura kienu jaslu quddiem il-każin fl-aħħar waqtiet tal-proċessjoni qabel jidħlu lura fil-knisja parrokkjali.

Traġedja oħra

Iżda mhux kollox baqa' miexi b'dan ir-rittmu tant feliċi. Kien it-Tnejn 27 ta' Lulju tal-1953 meta minn bosta nħawi nstemgħet splużjoni għall-ħabta tas-7.30 ta' filgħaxija fir-razzett *tal-miccieri* f'Garnaw. F'dak il-ħin, Anġlu ta' 22 sena kien qed jikkarga xi serpentelli bil-potassa għall-festa ta' dik is-sena. Fir-razzett kien hemm ukoll ħuh Karmnu ta' 25 sena u zijuhom Feliċ Mizzi ta' 60 sena, b'dan tal-aħħar ġieli kien jagħtihom daqqa t'id f'dak li kien ikollhom bżonn. Dawk li kienu fil-viċinanzi għall-ewwel ħasbu li kienu qed jippruaw xi ħaġa ġdida. Iżda ma kellux ikun hekk, għax ftit tal-ħin wara nstemgħet

splużjoni akbar, tant li r-razzett kważi ġġarraf għalkollox.

Minħabba li Karmnu ma kienx ħdejn Anġlu meta seħħet l-isplużjoni ġarrab xi ksur f'riġlejh minħabba li safa mirdum taħt il-ġebel. Iżda Anġlu u Feliċ inqabdu ġewwa tant li soffrew ħruq u feriti oħra gravi. Wara ftit minuti waslet l-ambulanza fuq il-post u ħadet lit-tliet persuni l-isptar għall-kura bit-tama li jeħilsuha minn ħalq il-mewt. Fil-fatt Karmnu kien ħelisha, u aktar tard reġa' kompla jaħdem in-nar, iżda Anġlu u Feliċ Mizzi mietu t-tnejn kawża tal-ħruq estensiv li ġarrbu. Il-poplu ta' Ħal Luqa waqgħa f'luttu kbir u bħala sinjal ta' rispett, il-Banda *L'Unione* akkumpanjat liż-żewġ vittmi bid-daqq ta' marċi funebri tul il-funeral tagħhom.

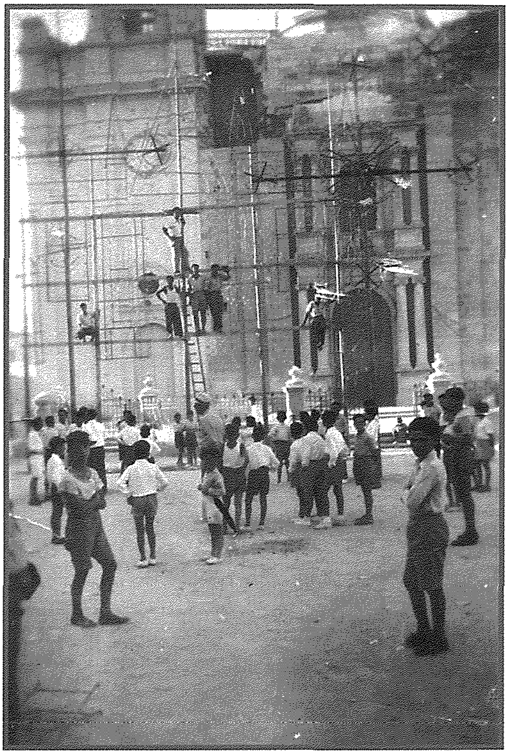

Din it-traġedja, flimkien ma' oħrajn li seħħew f'dawn iż-żminijiet f'pajjiżna wasslu biex tqum aktar kuxjenza favur is-serjetà u d-dixxiplina fil-manifattura tal-logħob tan-nar. Taħlita ħażina tal-porvli jew saħansitra xi ftit kunfidenza żejda kienu qed iwasslu għal aktar ħajjiet mitlufa.

Żmien ta' bidla

Għal ftit taż-żmien id-dilettanti tan-nar waqfu mill-ħidma tagħhom minħabba dak kollu li ġara. Telfa ta' żewġ minn nies kienet xi ħaġa kbira u għalhekk kienu ħafna dawk li bdew jaħsbuha darbtejn qabel ma jerġgħu jibdew jaħdmu n-nar mill-ġdid. Iżda n-namra lejn id-delizzju xi kultant iġġiegħlek tagħmel li ma tridx. M'għaddewx wisq tax-xhur li dawk dilettanti tan-nar reġgħu bdew jiltaqgħu biex ikomplu l-ħidma tagħhom fil-piroteknija b'risq iż-żewġ festi tar-raħal. Kif semmejna aktar kmieni, sa dawn iż-żminijiet id-dilettanti tan-nar tal-każin kienu l-aktar jesperimentaw fin-nar tal-art. Iżda issa bdiet dieħla aktar il-ħajra għan-nar tal-ajru, tant li bdiet issir aktar riċerka li ssarrfet f'ħidma sfiqa biex bdew jinħarqu aktar murtali fil-ġranet festivi.

Iż-żmien kompla għaddej ġmielu u wara l-irwiefen kbar li qamu f'dak li kellu x'jaqsam mal-festi esterni ta' Sant'Andrija fis-snin ħamsin, l-affarijiet reġgħu bdew ġejjin lura għan-normali. Bir-rieda tajba tas-Soċjetà *L'Unione*, il-festa ta' Sant'Andrija baqgħet dejjem miexja 'l quddiem tant li issa nibtet ukoll ix-xewqa li l-festa tiġi trasferita għas-sajf sabiex b'hekk ikun evitat darba għal dejjem l-uġigħ ta' ras li l-festa jkollha titħassar minħabba l-maltemp. Għaldaqstant intgħażel l-ewwel Ħadd ta' Lulju sabiex tiġi ċċelebrata l-festa, tant li l-ewwel proċessjoni bl-istatwa titulari ta' Sant Andrija saret il-Ħadd 2 ta' Lulju 1961. Din tant kienet ta' suċċess illi wasslet biex il-kappillan ta' dak iż-żmien, illum Monsinjur Innoċenz Borg, flimkien mal-kumitati taż-żewġ każini tal-banda jiffirmaw il-famuż *Gentlemen's Agreement* fl-1964 li jirregola s-sehem taż-żewġ

soċjetajiet mużikali fil-festi esterni ta' Sant'Andrija. F'din l-ewwel festa fis-sajf kienet inħarqet għall-ewwel darba kaxxa żgħira tal-bomba; xi ħaġa li f'dawk iż-żminijiet ma kinitx komuni bil-bosta, iżda mbagħad malajr intgħoġbot u bdiet issir f'ħafna irħula oħra fis-snin ta' wara.

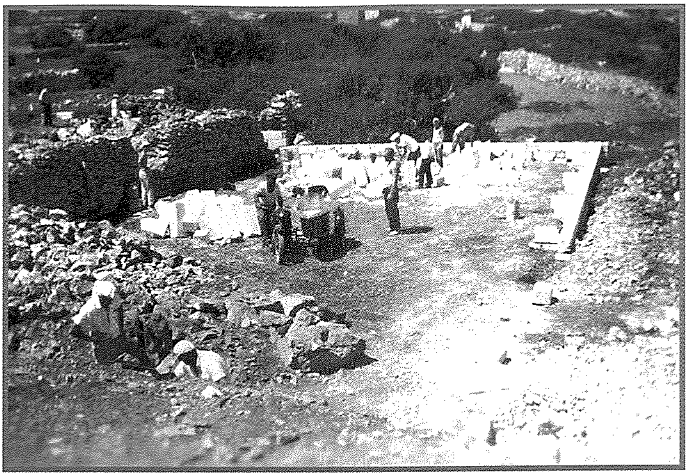

Post tan-nar ġdid

Kien propju f'dan il-kuntest li d-dilettanti tan-nar fi ħdan is-Soċjetà *L'Unione* bdew jaħsbu bis-serjetà dwar il-possibiltà li jkollhom kamra tan-nar fejn fiha jkunu jistgħu jaħdmu l-logħob tan-nar għaż-żewġ festi. Fil-minuti tas-Soċjetà nsibu li f'Marzu tal-1965 il-kumitat tad-direzzjoni ħa biċċa art b'ċens mingħand il-familja Scicluna fil-limiti ta' Ħal Saflieni. Il-permessi meħtieġa ħarġu nhar it-3 ta' Lulju ta' dik is-sena u x-xogħol inbeda disat ijiem wara l-festa. Ma rridux ninsew illi l-qagħda finanzjarja tas-Soċjetà f'dawk iż-żminijiet ma tantx kienet waħda tajba għall-aħħar. Tant hu hekk illi fil-minuti nisbu wkoll negozjati interessanti dwar il-paga tas-surmast direttur tal-banda fejn minn naħa tiegħu kien talab sitt liri maltin fix-xahar waqt li s-Soċjetà kienet lesta tħallas erba' liri.

Iżda minkejja d-diffikultajiet kollha, is-Soċjetà dejjem ħadmet bilgħaqal fl-interess tal-membri tagħha u tal-komunità tar-raħal. Fil-fatt inbeda x-xogħol fuq il-bini tal-kamra tan-nar mill-membri tal-każin. Dan tlesta fi żmien qasir ħafna u nhar il-Ħadd 13 ta' Frar 1966 il-post ġie mbierek mill-kappillan Dun Innoċenz Borg. Għal din iċ-ċerimonja ħadet

sehem il-Banda L'Unione b'daqq ta' marċi brijużi għall-okkażjoni waqt li wara kien hemm bibita għall-mistednin preżenti. Il-manifattura tan-nar issa bdiet issir kollha f'post wieħed. Għalhekk id-dilettanti tan-nar kienu jiltaqgħu flimkien biex jaħdmu tul is-sena kollha u wara xhur sħaħ ta' ħidma u sagrifiċċji, fil-festi beda jkun hemm biżżejjed nar li jpaxxi lil kulħadd.

Għeluq

Radd il-ħajr lil dawk kollha li tul is-snin ħadmu u stinkaw kemm felħu biex sal-lum is-Soċjetà L'Unjoni tgawdi stima u rispett f'dak li jirrigwardja l-manifattura tal-logħob tan-nar. Jalla l-isforzi kollha li qed isiru bħalissa biex tinstab soluzzjoni dejjiem għal dan il-post tan-nar eżistenti jħallu l-frott meħtieġ u b'hekk niżguraw aktar snin ta' ħidma u suċċessi. Kuraġġ għal li ġej...

Bibliografija

Neil Zammit u Andre Magri, Ġrajjet l-Arti tal-Piroteknika f'Ħal Luqa, pubblikazzjoni annwali tas-Soċjetà Filarmonika L'Unjoni, Festa 2011

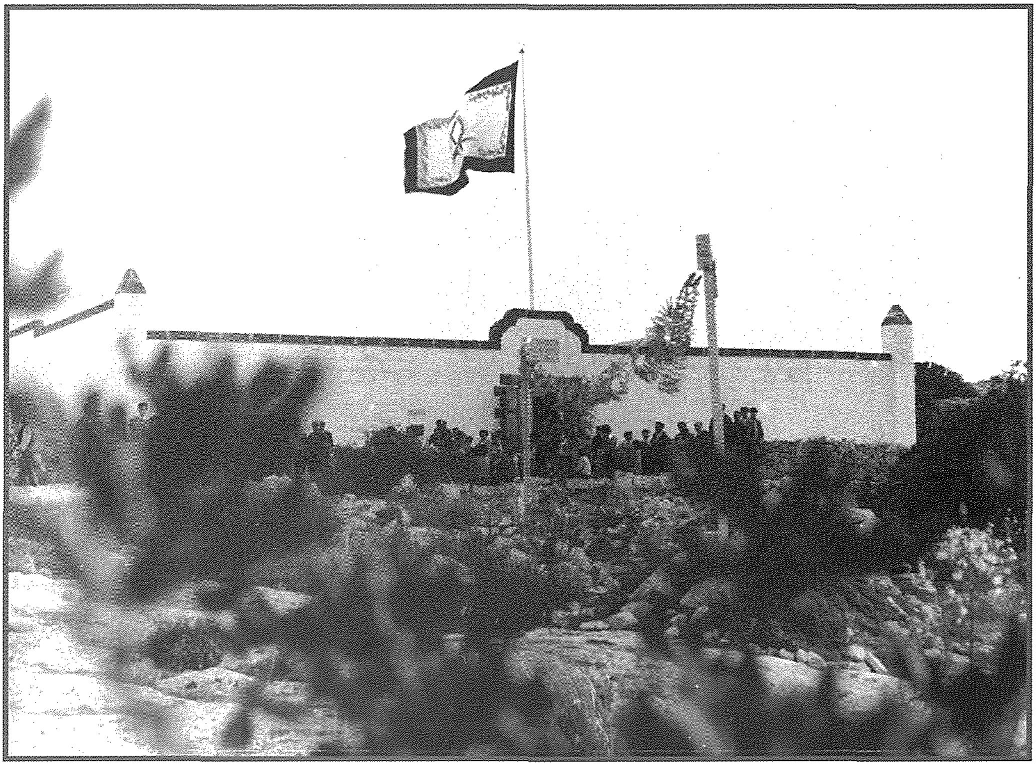

It-tberik tal-Post tan-Nar mill-Wisq Rev. Kappillan Dun Innoċenz Borg